

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu – sijoittajien, yritysjohton ja tarkastajien näkemyksiä

Johdanto

Miten tilintarkastajien, yritysjohtajien ja sijoittajien näkemykset eroavat koskien tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun kohteita ja alueita? Tilintarkastajan vastuita pohdittaessa pääongelmana on tilintarkastajan kannustimien ja tilintarkastuksen laadun tasapainotilan löytyminen. Rikos-, kurinpito- ja vahingonkorvausvastuut ylläpitävät osaltaan luottamusta ulkopuolisten silmissä. Liian ankarilla vastuuseuraamuksilla on kuitenkin havaittu olevan kielteisiä vaikutuksia, kuten tuottoisien investointien väheneminen (Deng, Melumad & Shibano, 2012), riskisimpien asiakkaiden tarkastamatta jääminen (London Economics, 2006), tilintarkastuskustannusten nousu (Ghosh & Pawlewicz, 2009) sekä vastuuvakuutusten saanti (Moizer & Hansford-Smith, 1998).

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuukäytännöt eroavat huomattavasti eri maiden välillä. Suomessa tilintarkastuslain 51 § ei erityisesti rajoita esimerkiksi kolmansiä osapuolia pois vastuun piiristä, mutta käytännössä esimer-

kiksi syy-yhteyden vaatimuksen täyttyminen on hankalampaa, mitä etäämpi kolmas osapuoli on. Korvausvelvollisuuden syntymisen osalta hyvän tilintarkastustavan noudattaminen on avainasemassa. Viime aikoina voimakasta keskustelua tilintarkastajan roolista on herättänyt mahdollinen muutos tilintarkastuslakiin, jossa velvoitettaisiin tilintarkastajaa ilmoittamaan viranomaisille rikosepäilyistä. Vastakohtana Suomeen ja manner-Eurooppaan esimerkiksi Ilossa-Britanniassa on oikeustapaus Caparon tulkinnan mukaan vastuun kohdejoukko perinteisesti rajattu hyvinkin kapeaksi käsittäen lähinnä tarkastuskohteen sekä joissain tilanteissa osakkeenomistajat (Baker & Quick, 1996). Yhdysvaltojen monitahoisen oikeusjärjestelmän osalta etenkin kolmansien osapuolien asema riippuu monesti osavaltiotasoisesta sääntelystä jatkumolla kaksiasianosaissuhteesta laajempaan ulkopuoliset huomioivaan sääntelyyn (Grubbs & Ethridge, 2007; Baker & Prentice, 2008).

Tässä artikkelissa kuvataan tilintarkastajille, yritysjohtajille ja sijoittajille suunnatun kyselytutkimuksen tuloksia keskittyen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun kohteisiin ja alueisiin. Sijoittajat ovat perinteisesti vaatineet suurempia vastuita tilintarkastajille yritysskandaalien jälkimainingeissa tilintarkastajien vastustaessa vastuiden laajentamista. Yritysjohdon näkemykset ovat sijoittuneet edellä mainittujen välimaastoon. Lisäksi on havaittu maakohtaisia suhtautumiseroja. Esimerkiksi ruotsalaiset kokevat tilintarkastajan roolin laajempuna kuin suomalaiset (kts. Fant, 1994).

1. Aineisto

Kyselytutkimus toteutettiin internetissä keväällä 2014. Kohderyhmä muodostui auktorisoiduista tilintarkastajista, yritysjohtajista ja sijoittajista. Tilintarkastuslautakunnalta saatu yhteystietolista sisälsi 675 henkilöä eli noin puolet kaikista KHT- ja HTM-tilintarkastajista. Yritys- ja talousjohtoa edusti 291 henkilöä valittuna Talouselämä 500 -listan mukaisesti vuoden 2012 liikevaihdolla mitattuna suurimpien suomalaisten yritysten joukosta. Sijoittaja-kategoria puolestaan muodostui Osakesäästäjien Keskusliitto ry:n antamasta 500 jäsenen satunnaisotannasta. Kyselyyn vastattiin anonyymisti.

Kyselyn pääkysymykset käsittelivät vahingonkorvausvastuun kohteita ja alueita. Ensiksi kysyttiin, kenelle tilintarkastajan pitäisi vastaajan mielestä olla vahingonkorvausvastuussa. Mahdolliset vastuun kohteet olivat tarkastuskohde, osakkeenomistajat, tulevat sijoittajat, lainanantajat, tarkastettavan yrityksen johto, tavarantoinnit, työntekijät sekä valtio. Lisäksi kysyttiin, minkä alueiden virheistä tilintarkastajan pitäisi olla vahingonkorvausvastuussa olennaisilta osin. Käsitellyt alueet olivat vero-oikeus, väärinkäytökset ja talousrikokset, kirjanpito, tilinpäätös,

toimintakertomus, sisäisten kontrollien toimivuus, hallinnon tarkastus, toiminnan jatkuvuuden arviointi sekä tarkoituksenmukaisuus.

Vastausvaihtoehdot olivat Likertin 5-portaisella asteikolla koodattuna -2 (täysin eri mieltä), -1 (osittain eri mieltä), 0 (en osaa sanoa), +1 (osittain samaa mieltä) sekä +2 (täysin samaa mieltä). Ryhmien välisiä eroavaisuuksia tutkittiin Kruskal-Wallis-testillä. Mikäli eroja havaittiin, suoritettiin Dunn-Bonferroni-jälkitesti, jotta havaittiin, minkä vastaajaryhmien välillä ero on.

2. Tulokset

Vastauksia saatiin yhteensä 272 kappaletta, jolloin kokonaisvastausasteeksi muodostui 19,4 %. Kohderyhmittäin vastausasteet olivat yritysjohtajilla 15 %, tilintarkastajilla 28 % ja sijoittajilla 11 %.

Vahingonkorvausvastuun kohde

Taulukossa 1 on esitetty tulokset vastaajaryhmittäin kysymykseen, kenelle tilintarkastajan pitäisi olla vahingonkorvausvastuussa väärinkäytöstilanteissa. Sijoittajien näkemysten mukaan vastuun kohdejoukko olisi laajempi verrattuna tilintarkastajien ja yritysjohtajien mielipiteisiin. Tarkastuskohde ja osakkeenomistajat olivat ainoat vahingonkorvausvastuun kohteet, joita kaikki vastaajaryhmät kannattivat. Yhdenkään ryhmän näkemysten mukaan vastuuta ei pitäisi olla myöskään tuleville sijoittajille. Sijoittajien mielestä tilintarkastaja olisi vastuussa myös lainanantajille. Minkään ryhmän näkemysten mukaan tilintarkastajan ei pitäisi olla vastuussa valtiolle.

Vahingonkorvausvastuun alue

Taulukossa 2 on esitetty tulokset vastaajaryhmittäin kysymykseen, minkä alueiden olennaisista virheistä tarkastajan pitäisi olla vastuussa. Vain

DISCUSSION

Taulukko 1. Vahingonkorvausvastuun kohteet

Vataukset kysyttiin Likertin 5-portaisella mielipideasteikolla. Keskiarvon tulkinnaassa 0 edustaa neutraalia, -2 täysin eri mieltä ja +2 täysin samaa mieltä. Tilastollisesti merkitsevät p- arvot 5% varmuustasolla **tummennettuna**.

Väite	Vastaajaryhmä	N	$\bar{x}$	s	P-arvo (Kruskal-Wallis)	P-arvo (Dunn-Bonferroni jälkitesti)		
						Tilintarkastajat ≠ Yritysjohto	Tilintarkastajat ≠ Sijoittajat	Yritysjohto ≠ Sijoittajat
<i>Mielestäni tilintarkastajan pitäisi olla vahingonkorvausvastuussa...</i>								
	<i>tarkastuskohteelle</i>				0,031	0,313	0,259	0,025
	Yritysjohto	41	0,146	1,276				
	Tilintarkastajat	177	0,435	1,368				
	Sijoittajat	47	0,851	1,122				
	Yhteensä	265	0,464	1,326				
	<i>osakkeenomistajille</i>				0,001	1	0,001	0,034
	Yritysjohto	41	0,561	1,305				
	Tilintarkastajat	178	0,466	1,328				
	Sijoittajat	47	1,170	1,090				
	Yhteensä	266	0,605	1,308				
	<i>tulleille sijoittajille</i>				0,180			
	Yritysjohto	41	-0,756	1,179				
	Tilintarkastajat	173	-0,601	1,214				
	Sijoittajat	43	-0,372	1,047				
	Yhteensä	257	-0,588	1,183				
	<i>lainanantajille</i>				0,002	1	0,002	0,020
	Yritysjohto	41	-0,317	1,312				
	Tilintarkastajat	174	-0,310	1,320				
	Sijoittajat	45	0,467	1,236				
	Yhteensä	260	-0,177	1,332				
	<i>tarkastettavan yrityksen johdolle</i>				0,000	1	0,000	0,005
	Yritysjohto	41	-0,780	1,314				
	Tilintarkastajat	174	-0,868	1,048				
	Sijoittajat	44	0,000	1,294				
	Yhteensä	259	-0,707	1,177				
	<i>tavarantoimittajille</i>				0,007	0,268	0,072	0,006
	Yritysjohto	41	-1,073	,932				
	Tilintarkastajat	173	-0,728	1,126				
	Sijoittajat	43	-0,279	1,241				
	Yhteensä	257	-0,708	1,137				
	<i>työntekijöille</i>				0,006	1	0,009	0,013
	Yritysjohto	41	-1,098	,860				
	Tilintarkastajat	175	-1,006	,854				
	Sijoittajat	43	-0,512	1,099				
	Yhteensä	259	-0,938	,917				
	<i>valtiolle</i>				0,000	0,825	0,000	0,000
	Yritysjohto	41	-1,098	,860				
	Tilintarkastajat	174	-0,931	,890				
	Sijoittajat	43	-0,047	1,234				
	Yhteensä	258	-0,810	1,009				

Taulukko 2. Vahingonkorvausvastaun alueet

Vataukset kysyttiin Likertin 5-portaisella mielipideasteikolla. Keskiarvon tulkinnassa 0 edustaa neutraalia, -2 täysin eri mieltä ja +2 täysin samaa mieltä. Tilastollisesti merkitsevät p- arvot 5% varmuustasolla **tummennettuna**.

Väite	Vastajaryhmä	N	$\bar{x}$	s	P-arvo (Kruskal-Wallis)	P-arvo (Dunn-Bonferroni jälkitesti)		
						Tilintarkastajat ≠ Yritysjohd	Tilintarkastajat ≠ Sijoittajat	Yritysjohd ≠ Sijoittajat
<i>Mielestäni tilintarkastajan pitäisi olla vahingonkorvausvastaussa seuraavien alueiden virheistä olennaisilta osin...</i>								
	<i>vero-oikeus</i>				0,000	0,100	0,000	0,000
	Yritysjohd	41	-0,366	1,428				
	Tilintarkastajat	178	-0,921	1,142				
	Sijoittajat	46	0,783	1,134				
	Yhteensä	265	-0,540	1,345				
	<i>väärinkäytökset ja talousrikokset</i>				0,000	0,544	0,000	0,000
	Yritysjohd	41	-0,171	1,465				
	Tilintarkastajat	180	-0,550	1,313				
	Sijoittajat	48	1,208	1,220				
	Yhteensä	269	-0,178	1,473				
	<i>kirjanpito</i>				0,001	1	0,001	0,005
	Yritysjohd	41	0,366	1,337				
	Tilintarkastajat	181	0,387	1,432				
	Sijoittajat	46	1,130	1,204				
	Yhteensä	268	0,511	1,405				
	<i>tilinpäätös (tuloslaskelma, tase, liitetiedot)</i>				0,000	1	0,000	0,007
	Yritysjohd	41	0,756	1,157				
	Tilintarkastajat	180	0,628	1,366				
	Sijoittajat	46	1,435	,750				
	Yhteensä	267	0,787	1,281				
	<i>toimintakertomus</i>				0,737			
	Yritysjohd	40	0,050	1,431				
	Tilintarkastajat	177	0,181	1,466				
	Sijoittajat	46	0,283	1,440				
	Yhteensä	263	0,179	1,452				
	<i>sisäisten kontrollien toimivuus</i>				0,002	1	0,003	0,010
	Yritysjohd	41	-0,805	1,400				
	Tilintarkastajat	180	-0,717	1,317				
	Sijoittajat	48	0,083	1,456				
	Yhteensä	269	-0,587	1,386				
	<i>hallinnontarkastus</i>				0,038	1	0,032	0,406
	Yritysjohd	41	0,439	1,324				
	Tilintarkastajat	180	0,278	1,399				
	Sijoittajat	49	0,796	1,224				
	Yhteensä	270	0,396	1,367				
	<i>toiminnan jatkuvuuden arviointi</i>				0,629			
	Yritysjohd	41	0,024	1,255				
	Tilintarkastajat	178	-0,236	1,446				
	Sijoittajat	47	-0,149	1,383				
	Yhteensä	266	-0,180	1,405				
	<i>tarkoituksenmukaisuus</i>				0,003	1	0,002	0,210
	Yritysjohd	41	-0,707	1,230				
	Tilintarkastajat	180	-0,972	,924				
	Sijoittajat	48	-0,208	1,368				
	Yhteensä	269	-0,796	1,099				

tilintarkastuslaissa mainitut kirjanpito, tilinpäätös, toimintakertomus ja hallinnon tarkastus saivat kaikkien ryhmien kannatuksen. Ajankohdaiset ja kiistanalaiset väitteet vero-oikeuden alueesta sekä väärinkäytöksistä ja talousrikoksista jakoivat mielipiteitä ryhmien välillä, sillä sijoittajien mielestä tilintarkastaja on vastuussa näiden alueiden olennaisista virheistä. Yritysjohtajat ja tilintarkastajat eivät kannattaneet vastuuta vero-oikeuden olennaisista virheistä tai talousrikoksista.

3. Lopuksi

Agenttiteorian ympärille rakennetun kyselytutkimuksen tuloksista voidaan havaita, että tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun kohteita ja alueita koskien esiintyy voimakasta tyytymättömyyttä. Tilintarkastuslakiin suunniteltu uudistus saattoi terävöittää etenkin tilintarkastajien näemyksiä vero- ja väärinkäytösteemojen osalta. Tilintarkastajan vastuuta pohdittaessa niin yleisellä tasolla kuin tarkemmin vahingonkorvausvastuun osalta on pääongelma tilintarkastajan kannustimien ja tilintarkastuksen laadun tasapainotilan löytäminen. Yhtäältä on otettava huomioon tilintarkastusalan toiminnan edellytykset ja toisaalta pääomamarkkinoiden tehokas toiminta.

Lähteet

- BAKER, C. R., & PRENTICE, D.** (2008). The origins of auditor liability to third parties under United States common law. *Accounting History*, 13(2), 163–182.
- BAKER, C. R., & QUICK, R.** (1996). A comparison of auditor's legal liability in the USA and selected European countries. *European Business Review*, 96(3), 36–44.
- DENG, M., MELUMAD, N., & SHIBANO, T.** (2012). Auditors' liability, investments, and capital markets: A potential unintended consequence of the Sarbanes-Oxley act. *Journal of Accounting Research*, 50(5), 1179–1215.
- FANT, J.** (1994). Revisorns roll: En komparativ studie av revisorer, företagsledares och aktieägares attityder till extern revision i Finland och Sverige. (Lisensiaatintyö, Swedish School of Economics and Business Administration).
- GHOSH, A., & PAWLEWICZ, R.** (2009). The impact of regulation on auditor fees: Evidence from the Sarbanes-Oxley act. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 28(2), 171–197.
- GRUBBS, J. K., & ETHRIDGE, J. R.** (2007). Auditor negligence liability to third parties revisited. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, 10(1), 75–89.
- LONDON ECONOMICS.** (2006). *Study on the economic impact of auditors' liability regimes* (MARKT/2005/24/F)
- MOIZER, P., & HANSFORD-SMITH, L.** (1998). UK auditor liability: An insurable risk? *International Journal of Auditing*, 2(3), 197–213.